

DŽODI PIKO

Pripovedač

Prevod s engleskog
Vera Dragović

Beograd
2013.
DERETA

Copyright ©2013 Jodi Picoult
za srpsko izdanje © Dereta

Naslov originala
Jodi Picoult
THE STORYTELLER

Mojoj majci, Džejn Piko

Zato što si me naučila da ne postoji ništa važnije od porodice.

I zato što je, posle dvadeset godina, ponovo došlo tvoje vreme.

Otac mi je detaljno opisivao kakav bi pogreb želeo. „Anja“, govorio je, „ne želim viski na mojoj sahrani. Želim najbolje kupinovo vino. I ne zaboravi, bez plakanja. Samo plesanje. A kad me polože u zemlju, želim pleh muziku i bele leptire.“ Pravi osobenjak, takav je bio moj otac. Bio je seoski pekar i svakog dana bi, pored vekni hleba koje je pravio za grad, napravio za mene i jednu zemičku, koja je bila isto toliko neobična koliko i ukusna: pletenica koja je ličila na krunu princeze, slatko testo umešeno sa cimetom i mnogo čokolade. Tajni sastojak, govorio je on, je njegova ljubav prema meni: i zato je bila ukusnija od svega što sam ikada probala.

Živeli smo na obodu sela koje je bilo tako malo da su se svi znali po imenu. Naša kućica je bila napravljena od rečnog kamena i imala je slamni krov; ognjište na kome je moj otac pekao hleb zagrevalo je celu kolibu. Sedela bih za kuhinjskim stolom i čistila grašak, koji sam gajila u maloj bašti iza kuće, kad bi moj otac otvorio vrata peći od opeke i ubacio lopatu da izvuče hrskave, okrugle pogače. Užareno ugljevlje je bljeskalo, obasjavajući snažne mišiće njegovih znojavih leđa ispod radne bluze. „Ne želim letnju sahranu, Anja“, rekao bi. „Postaraj se, zato, da umrem nekog prohladnog dana, kad pirka prijatan vetrić. Pre nego što ptice odlete na jug, kako bi mogle da mi pevaju.“

Ja bih se pretvarala da pažljivo slušam njegove zahteve. Nije mi smetao taj jeziv razgovor; smatram da je moj otac bio dovoljno razuman da bi poverovao da će se bilo koji od njegovih zahteva ostvariti. Nekim ljudima u selu je to bilo čudno, taj moj odnos sa ocem, to što

možemo da se šalimo u vezi sa takvim stvarima, ali je moja majka umrla kad sam bila dete i mi smo imali samo jedno drugo.

Nevolja je počela za moj osamnaesti rođendan. U početku, žalili su se samo seljaci; izašli bi da nahrane piliće i zatekli samo kovitlac krvavog perja u kokošinju, ili tele skoro raščerečeno, dok su muve zujale oko njegovog trupa. „Lisica“, govorio je Baruh Beiler, poreski službenik, koji je živio u raskošnoj vili smeštenoj u dnu gradskog trga, kao dragulj na vratu kraljice. „Možda divlja mačka. Platite ono što dugujete, a zauzvrat ćete biti zaštićeni.“

Jednog dana je došao u našu kolibu i zatekao nas nespremne, a pod tim podrazumevam da nismo uspeli da postavimo barikade na vratima i ugasimo vatru i tako ga navedemo da pomisli da nismo u kući. Moj otac je pravio vekne u obliku srca, kao što je uvek radio za moj rođendan, da bi ceo grad znao da je to poseban dan. Baruh Beiler je žustro ušao u kuhinju, podigao svoj štap sa zlatnim vrhom i udario po radnom stolu. Digao se beli oblak brašna, a kad se brašno ponovo sleglo, pogledala sam u testo u rukama mog oca, u to slomljeno srce.

„Molim vas“, reče moj otac, koji nije nikada molio. „Znam šta sam obećao. Ali posao ide sve lošije. Ako mi date samo još malo vremena...“

„Nisi izmirio svoj dug, Emile“, reče Beiler. „Imam pravo zaplene nad ovom stračarom.“ Prišao je bliže i nagnuo se prema mom ocu. Prvi put u životu sam pomislila da nije nepobediv. „Zato što sam plemenit čovek, velikodušan čovek, daću ti vremena do kraja nedelje. Ali ako se ne pojaviš sa novcem, pa, ne mogu ni da izgovorim to što se može dogoditi.“ Podigao je štap i premeštao ga iz jedne ruke u drugu kao da je oružje. „Bilo je tako mnogo... nesreća u poslednje vreme.“

„Zato ima tako malo kupaca“, rekla sam tihim glasom. „Ljudi ne dolaze na pijacu jer se plaše životinje koja se vrzma okolo.“

Baruh Beiler se okrenuo, kao da je tek tada primetio da sam i ja prisutna. Odmeravao me je pogledom, od tamne kose upletene u jednostavnu kiku do kožnih čizama, čije su rupe bile pokrivene debelim flanelskim zakrpama. Od njegovog pogleda sam zadrhtala, ali ne ona-

ko kao kad me je gledao Demijan, kapetan straže, kad sam odlazila sa gradskog trga – kao da sam ja kajmak a on mačak. Ne, ovo je više ličilo na gramzivost. Izgledalo je kao da Baruh Beiler pokušava da proceni koliko bih ja mogla da vredim.

Pružio je ruku iznad mog ramena prema metalnoj vitrini gde su se hladile tek izvađene vekne, izvukao sa police jednu pogaču u obliku srca, i gurnuo je ispod miške. „Zalog“, rekao je i izašao iz kolibe, ostavljajući vrata širom otvorena, jednostavno zato što mu se tako prohtelo.

Moj otac ga je posmatrao kako odlazi i zatim slegnuo ramenima. Uzeo je jednu gomilu testa i počeo da ga oblikuje. „Ne obraćaj pažnju na njega. On je mali čovek koji baca veliku senku. Jednog dana, igraću žigu¹ na njegovom grobu.“ Zatim se okrenuo prema meni sa blaženim osmehom na licu. „Što me podseti, Anja. Na mom pogrebu želim i povorku. Prvo deca koja bacaju srebrne cvetne laticice. Zatim najfinije dame sa suncobranima u bojama koje podsećaju na cveće iz staklenika. Zatim, naravno, moja mrtvačka kola, koja vuku četiri, ne – pet snežnobelih konja. I konačno, voleo bih da Baruh Beiler bude na kraju parade i čisti balegu.“ Zabacio je glavu i nasmejao se. „Naravno, ukoliko on prvi ne umre. Svakako da bi bilo bolje pre nego kasnije.“

Otac mi je detaljno opisivao kakav pogreb bi želeo... ali na kraju, stigla sam previše kasno.

1 Jig (engl.) – vesela narodna igra u Irskoj i Škotskoj. (Prim. prev.)

I DEO

„Nije moguće verovati u bilo šta u svetu u kome se
čovjek više ne smatra čovekom, i u kome se neprestano
dokazuje da čovek više nije čovek.“

Simon Vizental, *Suncokret*

Sejdz

Drugog četvrtka tog meseca, gospođa Dombrovski donosi svog preminulog supruga na sastanak naše terapeutske grupe.

Tek je prošlo tri sata popodne, i većina nas još uvek sipa lošu kafu u papirne čaše. Ja sam donela tanjir peciva – prošle nedelje Stuart mi je rekao da razlog zbog koga stalno dolazi u „Milosrdne ruke“ nije da bi pronašao utehu za svoj bol, već su to moji mafini sa karamelisanim orasima – i baš kad sam ih postavljala na sto, gospođa Dombrovski stidljivo klima glavom u pravcu urne koja joj je u rukama. „Ovo je“, kaže mi, „Herb. Herbi, ovo je Sejdz. Pričala sam ti o njoj, ona je pekarka.“

Stojim sleđena, pognute glave tako da mi kosa pokriva levu stranu lica, kao što uvek radim. Sigurna sam da postoji protokol kad se upoznajete sa nečijim suprugom koji je kremiran, ali sam prilično zbunjena. Da li bi trebalo da kažem zdravo? Da se rukujem sa njegovom rúčkom?

„Oh“, konačno kažem, jer iako postoji samo nekoliko pravila u ovoj grupi, ona koja imamo moraju se poštovati: budi dobar slušalac, ne osuđuj i ne ograničavaj tugu drugoga. Ja ih znam bolje od bilo koga. Ipak dolazim ovde već skoro dve godine.

„Šta si donela?“, pita gospođa Dombrovski, i shvatam zašto nosi urnu svog muža. Na prošlom sastanku, naš moderator – Mardž

– predložila je da donesemo nešto što nas podseća na one koje smo izgubili. Vidim da Šejla stiska par pletenih roze patikica tako čvrsto da su joj zglobovi pobeleli. Etel drži daljinski upravljač za televizor. Stjuart je pak doneo bronzanu masku lica njegove prve supruge. Donosio ju je nekoliko puta na naše sastanke, i to je najjezivija stvar koju sam ikada videla – do sada, sve dok gospođa Dombrovski nije donela Herba.

Pre nego što uspem da promucam odgovor, Mardž poziva članove naše male grupe da se pripreme za rad. Svi rasklapamo stolice i ređamo ih u krug, kako bismo bili dovoljno blizu jedni drugima da možemo nekoga da potapšemo po ramenu ili ga uzmemo za ruku u znak podrške. U središtu se nalazi kutija papirnih maramica koje Mardž za svaki slučaj uvek donosi na sastanak.

Mardž često počinje sa uopštenim pitanjem – *Gde ste bili kad se dogodio 11. septembar?* Ovo pitanje podstiče ljude da razgovaraju o zajedničkoj nesreći, što im ponekad olakšava da pričaju o ličnoj tragediji. Čak i da je tako, uvek ima ljudi koji ne govore. Ponekad mesecima ne čujem kako zvuči glas novog člana.

Međutim, danas Mardž odmah pita koje uspomene smo doneli. Etel podiže ruku. „Ovo je bilo Bernardovo“, kaže, trljajući daljinski upravljač palcem. „Nisam želela da tako bude – sam bog zna da sam hiljadu puta pokušala da mu ga oduzmem. Ja čak više i nemam televizor za koji je potreban ovaj daljinski. Ali još uvek ne mogu da ga bacim.“

Etelin muž je još uvek živ, ali ima Alchajmerovu bolest i uopšte je više ne prepoznaje. Postoje različiti gubici koje ljudi dožive – od onih sitnih do velikih. Možete izgubiti ključeve, naočare, nevinost. Možete izgubiti glavu, možete izgubiti srce, možete izgubiti razum. Možete se odreći svog doma i preseliti se u dom za stare, ili vam dete može otići da živi preko okeana, ili doživite da vidite kako vam braćni drug oboli od demencije. Gubitak je više od same smrti; a tuga ublažava emocije menjajući njihov oblik.

„Moj muž ima monopol nad daljinskim upravljačem“, kaže Šeila. „Kaže da je to zato što žene kontrolišu sve ostalo.“

„U stvari, radi se o instinktu“, objašnjava Stjuart. „Deo mozga koji je odgovoran za to veći je kod muškaraca nego kod žena. Čuo sam to u emisijama Džona Teša².“

„I zato je to neprikosnovena istina?“, Džoslin koluta očima. Kao i ja, i ona je u trećoj deceniji. Za razliku od mene, ona nema strpljenja ni za kako starijeg od četrdeset.

„Hvala vam što ste podelili s nama svoju uspomenu“, kaže Mardž, i brzo nastavlja. „Sejdž, šta si ti donela danas?“

Osećam kako mi gore obrazi jer su sve oči uprte u mene. Iako poznajem sve u grupi, iako smo uspostavili međusobno poverenje, još uvek mi je bolno da se razotkrijem pred njima. Koža na mom ožiljku, morska zvezda nabrana preko obrve i obraza, otvrdne još više nego obično.

Sklanjam dugačke šiške koje mi padaju preko očiju i ispod uske majice izvlačim lančić na kome visi majčina burma.

Naravno, znam zašto – dve godine nakon majčine smrti – još uvek imam osećaj kao da mi je mač zaboden kroz rebra uvek kada pomislim na nju. To je onaj isti razlog zbog kojeg sam ja jedina osoba iz prve grupe za podršku ožalošćenima koja je još uvek ovde. Dok mnogi ljudi ovde dolaze radi terapije, ja dolazim zbog kazne.

Džoslin podiže ruku. „Ja zaista imam problem s tim.“

Pocrvenim još više, misleći da priča o meni, ali zatim shvatam da ona zuri u urnu na krilu gospođe Dombrovski.

„Ovo je odvratno!“, kaže Džoslin. „Nije trebalo da donosimo nešto mrtvo. Trebalo je da donesemo neku uspomenu.“

„On nije *nešto*, on je *neko*“, kaže gospođa Dombrovski.

„Ja ne želim da budem kremiran“, kaže zamišljeno Stjuart. „Imam košmare o tome kako umirem u vatri.“

2 John Tesh, američki pijanista i kompozitor pop muzike, takođe i voditelj popularnih radio i TV programa. (Prim. prev.)

„Kažite dragička: već ste *mrtvi* kad vas stave u vatru“, kaže Džoslin, a gospođa Dombrovski brizne u plač.

Uzimam iz kutije papirnu maramicu i pružam joj. Dok Mardž podseća Džoslin na pravila grupe, ljubazno ali odlučno, žurim niz hodnik prema kupatilu.

Odrasla sam sa uverenjem o gubitku kao nečemu pozitivnom. Moja majka je imala običaj da kaže da je to bio razlog zbog kog je sreća ljubav svog života. Zaboravila je torbicu u restoranu i pomoćnik kuvara je pronašao i potražio ju je. Kad ju je pozvao, nije bila kod kuće i njena cimerka je zapisala poruku. Kad je moja mama telefonirala, javila se neka žena i pozvala mog oca na telefon. Kad su se sastali kako bi joj on vratio torbicu, moja majka je shvatila da je on sve ono o čemu je oduvek maštala... ali je isto tako znala, iz prvog telefonskog poziva, da on živi sa nekom ženom.

Koja je, u stvari, bila njegova sestra.

Moj otac je umro od srčanog udara kad mi je bilo dvadeset godina, i gubitak majke nakon tri godine jedino mogu smisleno da objasnim govoreći sebi kako je ona sada ponovo sa njim.

U kupatilu, sklanjam kosu sa lica.

Ožiljak je sada srebrnkast, talasast, tako da moj obraz i čelo izgledaju kao nabori kaiša na svilenjoj torbici. Osim činjenice da je moj očni kapak spušten, koža previše zategnuta, na prvi pogled možda ne biste uočili da meni nešto fali – tako bar kaže moja prijateljica Meri. Ali ljudi primećuju. Samo su previše učtivi da nešto kažu, osim ako su mlađi od četiri godine i još uvek surovo iskreni, pokazujući prstom i pitajući svoje majke zašto ta gospođica ima takvo lice.

Iako je povreda zacerila, ja je još uvek vidim onakvu kakva je bila odmah posle nesreće: sirova i crvena, iskrzana munja koja preseca simetriju mog lica. Zbog toga, ja sam kao devojka koja ima poremećaj u ishrani, koja je teška 49 kg a vidi debelu osobu kako bulji u nju iz ogledala. Za mene to nije čak ni ožiljak. To je mapa onog trenutka kad je moj život krenuo naopako.

Izlazeći iz kupatila, skoro obaram jednog starca. Dovoljno sam visoka da vidim kožu njegove lobanje kroz zamršenu sedu kosu. „Ponovo kasnim“, kaže on, na engleskom jeziku u kome se oseća strani naglasak. „Izgubio sam se.“

Svi smo takvi, čini mi se. Zato i dolazimo ovde: da održimo vezu sa onim što smo izgubili.

Ovaj čovek je novi član grupe za podršku ožalošćenim; dolazi tek dve nedelje. Još nije progovorio nijednu reč tokom sesije. Pa ipak, kad sam ga videla prvi put, bio mi je poznat; samo nisam mogla da se setim otkud.

Sada se sećam. Pekara. Često dolazi tamo sa svojim psom, malim jazavičarom, i naručuje svežu kiflu s puterom i crnu kafu. Proводи sate pišući u svom malom crnom bloku, dok pas drema pored njegovih nogu.

Kad ulazimo u sobu, Džoslin govori o svojoj uspomeni: pokazuje nam nešto što izgleda kao unakažena, iskrivljena butna kost. „Ovo je bilo Lolino“, kaže ona, nežno okrećući u rukama kost za kućice. „Pronašla sam je ispod kauča kad smo je uspavali.“

„Zašto ste vi uopšte ovde?“, pita Stjuart. „To je bio samo prokleti pas!“

Džoslin malo zažmiri. „Bar je nisam *bronzirala*.“

Počinju da raspravljaju dok se starac i ja vraćamo na svoja mesta u krugu. Mardž korisiti ovo da bi prekinula raspravu. „Gospodine Vebere“, kaže ona, „dobro došli. Džoslin nam je upravo pričala o tome koliko joj je značio njen ljubimac. Da li ste vi ikada imali ljubimca koga ste voleli?“

Pomislim na malog psa kojeg dovodi u pekaru. S njim deli kiflu, na ravne časti.

Međutim, čovek ćuti. Saginje glavu, kao da ga je nešto zakovalo za sedište. Prepoznam taj stav; tu želju da nestaneš.

„Možete voleti kućnog ljubimca više nego što volite neke ljude“, kažem odjednom, iznenadivši čak i samu sebe. Svi se okreću, jer za

razliku od ostalih, ja retko privlačim pažnju na sebe tako što se sama javim da nešto kažem. „Nije važno šta je to što ostavlja prazninu u vama. Važno je samo to da je ona tu.“

Starac polako diže glavu. Mogu da osetim vrelinu njegovog pogleda kroz zastor moje kose.

„Gospodine Veber“, kaže Mardž, primetivši to. „Možda ste i vi doneli neku uspomenu da nam pokažete danas?...“

Odmahuje glavom, dok je pogled njegovih plavih očiju bezizražajan i prazan.

Mardž pušta da njegovo ćutanje počiva kao žrtva na postolju. Znam da je to zato što neki ljudi dolaze ovamo da pričaju, dok drugi dolaze samo da bi slušali. Ali nedostatak zvuka dobije kao otkucaji srca. Zaglušujuć je.

U tome je paradoks gubitka: Kako može nešto čega nema da nas toliko vuče na dno?

Na kraju sata, Mardž nam se zahvaljuje na učešću i mi sklappamo stolice i rasklanjamo papirne tanjire i salvete. Pakujem preostale mafine i dajem ih Stjuartu. Vratiti ih u pekaru bilo bi isto kao voziti kofe vode do Nijagarinih vodopada. Zatim izlazim i spremam se da krenem na posao.

Ako ste kao ja živeli celog života u Nju Hempširu, možete namirisati promenu vremena. Nepodnošljivo je toplo, ali je preko neba nevidljivim mastilom iscrtana oluja.

„Izvinite.“

Okrenem se na zvuk glasa gospodina Vebera. On stoji leđima okrenut prema episkopskoj crkvi u kojoj mi održavamo sastanke. Iako je napolju bar 30 stepeni, nosi košulju sa dugačkim rukavima, zakopčanu do grla, i usku kravatu.

„Lepo od vas što ste branili onu devojk.“

Način na koji izgovara reč *lepo* zvuči kao *lev*.

Pogledam u stranu. „Hvala.“

„Vi ste Sejdž?“

Oh, zar ovo nije nagradno pitanje za šezdeset četiri hiljade dolara. Da, to je moje ime, ali ovo drugo značenje – da sam puna mudrosti – nikada nije zaista važno. Bilo je previše trenutaka u mom životu kada sam zamalo skrenula sa koloseka, više preplavljena emocijama nego vođena razumom.

„Da“, kažem ja.

Neprijatna tišina raste među nama kao kiselo testo. „U ovu grupu. Dolazite već dugo.“

Nisam sigurna da li treba da zauzmem odbramben stav. „Da.“

„I mislite da vam pomaže?“

Da mi ne pomaže, ne bih i dalje dolazila. „Svi su zaista divni ljudi. Samo što ponekad svako od njih pomisli da je njegov bol veći od bola ostalih.“

„Vi ne pričate mnogo“, kaže gospodin Veber zamišljeno. „Ali kad to *uradite*... pravi ste pesnik.“

Odmahujem glavom. „Ja sam pekarica.“

„Zar čovek ne može da bude dve stvari istovremeno?“, pita se on, i polako odlazi.

*

Utrčavam u pekaru, zadihana i rumena, i zatičem svoju šeficu kako visi sa tavanice. „Izvinite što kasnim“, kažem. „Svetilište je pretrpano a neki kreten u ‘escaladi’ je zauzeo moje mesto.“

Meri je montirala skelu u stilu Mikelandela da bi mogla na njoj da leži i kreči plafon u pekari. „Taj kreten je verovatno biskup“, odgovara ona. „Svratio je ovde idući prema brdu. Rekao je da je tvoja vekna sa maslinama nebeska, što je prilično laskavo, s obzirom na to da dolazi od njega.“

U svom prethodnom životu, Meri de Angelis zvala se sestra Meri Robert, monahinja. Bila je dobra u baštovanstvu i poznata po održavanju vrtova svog samostana u Merilendu. Jednog Uskrsa, kad je čula sveštenika kako kaže: *Vaskrsao je*, ustala je sa crkvene klupe i izašla

kroz vrata katedrale. Napustila je monaški red, ofarbala kosu u roze i lutala stazama Apalačkih planina. Negde na Prezidental Reindžu, Isus joj se javio u snoviđenju i rekao da ima mnogo duša koje treba hraniti.

Šest meseci kasnije, Meri je otvorila „Hleb naš nasušni“ u podnožju milosrdnog svetišta naše Gospe u Vesterbruku, Nju Hempšir. Svetište se prostiralo na šesnaest jutara sa kapelicom za meditaciju, Anđelom mira, Putevima krsta i Svetim stepenicama. Bilo je tu i skladište puno krstova, raspeća, knjiga o katoličanstvu i teologiji, kompakt diskova sa hrišćanskom muzikom, medaljona svetaca i kompleta figurica o Hristovom rođenju. Ali, posetioci su obično dolazili da vide brojanice duge 23 metra napravljene od granitnog kamena iz Nju Hempšira, spojene lancima.

Svetište je bilo dobro posećeno samo kad je vreme bilo lepo; u Novoj Engleskoj posao se dramatično smanjivao tokom zime. To je Meri navelo da razmišlja o nekoj dodatnoj delatnosti: šta bi moglo biti svetovnije od sveže ispečenog hleba? Zašto ne povećati prihod svetišta otvarajući pekaru koja će privući, kako vernike, tako i ateiste?

Jedina začkoljica je bila u tome što ona nije imala pojma o mešenju hleba.

Tu ju stupam na scenu.

Počela sam da mesim u svojoj dvadesetoj, kada je otac iznenada umro. Otišla sam kući na sahranu, a kad sam se vratila na fakultet, više ništa nije bilo isto. Zurila sam u reči u udžbeniku kao da su napisane na jeziku koji ne prepoznajem. Nisam mogla da nateram sebe da ustanem iz kreveta i odem na predavanja. Nisam izašla na jedan ispit, pa zatim na drugi. Prestala sam da predajem seminarske radove. Onda sam se jedne noći probudila i u spavaonici osetila miris brašna – toliko mnogo brašna da sam osećala kao da sam se valjala u njemu. Istuširala sam se ali nisam mogla da se oslobodim tog mirisa. To me je podsetilo na nedeljna jutra kad sam bila dete, kad bi me probudio miris sveže pečenih đevreka i kifli koje je otac pravio.

Vazda je pokušavao da nauči moje sestre i mene, ali smo uglavnom bile zauzete školom, hokejom na travi i momcima da bismo ga

slušale. Ili sam bar tako mislila, sve dok nisam počela krišom da ulazim u kuhinju studentske menze i mesim hleb svake večeri.

Ostavljala sam vekne hleba kao napuštene bebe na pragovima kancelarija omiljenih profesora, spavaonicama momaka sa divnim osmesima, zbog kojih sam ostajala zbunjena i nema. Ostavila sam poslednju gajbicu peciva od kiselog testa na pultu podijuma i gurnula jednu veknu u veliku torbu gospođe iz kafeterije, koja me je stalno kljukala palačinkama i slaninom govoreći mi da sam previše mršava. Onog dana kad mi je savetnica na koledžu rekla da nisam bila na tri od četiri predavanja, nisam imala šta da kažem u svoju odbranu; samo sam joj dala medeni baget posut gorkim i slatkim anisom.

Jednog dana neočekivano je došla moja majka. Uselila se u moju studentsku sobu i preuzela potpunu kontrolu nad mojim životom, od proveravanja da li dovoljno jedem, da li idem na predavanja, do ispitivanja u vezi sa lektirom. „Ako ja ne odustanem“, govorila mi je, „onda nećeš moći ni ti.“

Pregurala sam tako petogodišnji plan, i konačno diplomirala. Majka je ustala i zviždala kroz zube kad sam izašla na binu da primim svoju diplomu. A onda je počeo moj sunovrat.

Mnogo sam razmišljala o tome: kako je kratak put od krova sveta do stenovitog dna. Razmišljala sam o svim stvarima koje sam mogla da uradim drugačije, i da li bi to dovelo do drugačijeg ishoda. Ali razmišljanje ne može ništa da promeni, zar ne? I tako sam posle svega, još uvek zakrvavljenog oka i sa šavovima kao kod Frankenštajna, koji krivudaju oko moje slepoočnice i obraza kao na lopti za bejzbol, dala majci isti savet koji je ona meni ranije dala. *Ako je ne odustanem, onda nećeš moći ni ti.*

Nije se predavala, bar ne u početku. Za šest meseci otkazivali su joj organi jedan za drugim. Sedela sam pored njenog kreveta u bolnici svakog dana, a uveče bih otišla kući da se odmorim. Naravno, nije mi polazilo za rukom. Zato sam, ponovo, počela da mesim – moja radna terapija. Donosila sam domaći hleb njenim lekarima. Pravila sam perece za medicinske sestre. Mami sam pravila njeno

omiljeno pecivo – kiflice sa cimetom i gustim prelivom. Pravila sam ih svakog dana, ali ona nikada nije mogla čak ni da ih proba.

Mardž, moderator grupe za podršku ožalošćenima, bila je ta koja je predložila da nađem posao koji će mi pomoći da steknem samopouzdanje. Pretvaraj se dok ne uspeš, rekla je. Ali ja nisam mogla da podnesem pomisao da radim na dnevnoj svetlosti, gde bi svako buljio u moje lice. I ranije sam bila stidljiva; sada sam postala osobenjak.

Meri kaže da je bila božja volja da se sretnemo. (Sebe naziva bivšom monahinjom, ali u stvarnosti, ona se odrekla svoje navike, a ne svoje vere.) Što se mene tiče, ne verujem u Boga; mislim da je bila čista sreća to što je u prvoj rubrici Oglasa koju sam pročitala posle Mardžinog predloga bio i jedan oglas za kvalifikovanog pekara – koji bi radio noću, sam, i odlazio kad bi kupci počeli da pristižu u radnju. Na razgovoru za posao Meri nije komentarisala činjenicu da nemam radno iskustvo, značajnije letnje poslove, kao ni preporuke. Ali najvažnije od svega je to što je jednom pogledala u moj ožiljak i rekla: „Pretpostavljam da ćeš mi ispričati o tome kad budeš želela.“ I to je bilo sve. Kasnije, kako sam je upoznavała, shvatila sam da kad sadi biljke u bašti, nikada ne vidi seme. Ona već zamišlja u kakvu će biljku izrasti. Pretpostavljam da je mislila to isto kad je mene upoznala.

Jedina pozitivna stvar u vezi sa poslom u „Hlebu našem nasušnom“ bila je to što moja majka nije doživela to da vidi. I ona i moj otac bili su Jevreji. Moje sestre Peper i Safron obe su prošle obred *bat micve*³. Mada smo prodavali đevreke i halu⁴, kao i uskršnje pletenice; mada se kafić koji je pripojen pekari zvao „Hibru“ – znala sam da bi moja majka rekla: *Od svih pekara na svetlu, šta te je navelo da se odlučiš da radiš za šiksu*⁵?

3 *Bat micva* (hebr.) – jevrejska ceremonija punoletstva za devojčice kad napune 12 godina. (Prim. prev.)

4 *Hala* (hebr.) – tradicionalan jevrejski hleb koji se jede na Šabat. (Prim. prev.)

5 *Šiksa* (hebr.) – izraz za ženu koja nije Jevrejka, sa određenim pežorativnim i ironičnim značenjem. (Prim. prev.)

Ali isto tako, moja majka bi bila prva koja bi mi rekla da su dobri ljudi – dobri ljudi; vera nema nikakve veze s tim. Mislim da moja mama zna, ma gde sada bila, koliko puta me je Meri zatekla u suzama u kuhinji i tog dana odložila početak radnog vremena dok mi nije pomogla da se ponovo priblerem. Mislim da zna da na godišnjicu mamine smrti Meri poklanja *Hadas*⁶ sav novac prikupljen u pekari. I da je Meri jedina osoba na poslu od koje ne pokušavam da sakrijem svoj ožiljak. Ona nije samo moj poslodavac već i moja najbolja prijateljica, i volim da verujem da bi to mojoj majci značilo više nego gde je Meri odlučila da se moli bogu.

Roze farba pada na patos pored mojih nogu i nagna me da podignem pogled. Meri slika još jednu od svojih vizija. Zapanjujuće je kako joj se redovno javljaju – bar tri puta godišnje – i obično dovede do nekih promena u izgledu naše radnje ili našeg menija. Kafić je bio jedna od Merinih vizija. Isto tako i staklena bašta, sa lejama nežnih orhideja, čiji cvetovi prekrivaju bujno zeleno lišće kao niska bisera. Jedne zime je organizovala kružok za štrikanje u „Hlebu našem nasušnom“; druge godine bili su to časovi joge. Glad, često mi govori, nema nikakve veze sa stomakom već isključivo sa umom. Ono što Meri zaista vodi nije pekara – već zajednica.

Neki od njenih aforizama napisani su na zidovima: *Potraži i pro-naći ćeš; Nisu izgubljeni svi koji lutaju; Nije važan broj godina u vašem životu, već vaš život tokom tih godina*. Ponekad se pitam da li Meri stvarno sanja te trivijalnosti ili samo zapamti uočljive fraze sa majica tipa: *Život je dobar*. Čini mi se da to, na kraju krajeva, nije ni bitno, jer izgleda da naši kupci uživaju u njima.

Meri danas ispisuje svoju najnoviju mantru. ALL YOU KNEAD IS LOVE,⁷ čitam ja. „Šta misliš?“, pita ona.

6 *Hadasa* – dobrotvorna jevrejska ženska organizacija osnovana u Americi 1912. (Prim. prev.)

7 Asocijacija na poznatu pesmu Bitlsa „All you need is love“. Glagoli KNEAD i NEED isto se izgovaraju; značenje KNEAD je *mesiti, gnječiti testo*, dok NEED znači *biti potreban*. (Prim. prev.)